

פוגלא = לון. ממישרא = ערונג. ונוחין לאבדן — על די טכמה.

תוספות

חס ושלוס, אלא יושבין היינו וחוזרין דברי תורה, מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים, והיו הדברים שמחים כתיבתן מסיני, לא באש נתנו? אמר: הואיל וכך כחה של תורה, אם יתקיים הבן הזה — לתורה אני מפרישו. ולפי שלא היתה כונתו לשמים לפיכך לא נתקיימו בו. ובמקום שיש בגמרא שלנו אחורי הפרוד, יש לשם מאחורי בית קדשי הקדשים. עוד איתא התם שהיה רוכב ביום הכיפורים שחל להיות בשבת, ושמע כו'. ומייתי ההוא דפרק קמא דקדושין (לט, ב) שראה אחד שנטל הבנים ושילח את האם, וכי אייתי נפל ומת, ולא היה דורש כרבי יעקב, כדמייתי התם. ועוד איתא: שראה לשון ר' יהודה הנחתום נתון בפי כלב, והיינו גברא רבה דקדושין. ורבי נתן אומר: כשהיתה אמו מעוברת ממנו עברה לפני עבודה זרה, והריחה מאותו המין ואכלה, והיה אותו המין מזדעזע בגופה כעכא, ולבסוף חלה מתנוגא, ואמרו לו לרבי מאיר: רבך אבאיש, אול גביה לבקרניה ואמר ליה: חזור בך! אמר: אי הדרנא מתקבלין? אמר ליה: והכתיב (תהילים צ) "תשב אנוש עד דכא ותאמר שוב בני אדם". בכה אלישע ונפטר. אמר רבי מאיר: דומה שמתוך תשובה נפטר. וכי מן (דקברוניה) ירדה אש מן השמים ושרפה אותו. ואמר לו לרבי מאיר: הא קבר דרבך (אוקיד, אתא) וקא פריס גלימיה עליה, ואמר "ליני (פה) הלילה וגומרי' (רות ג), "ליני פה" — בעולם הזה שדומה ללילה, "והיה בבוקר" — לעולם הבא "אם יגאלך טוב יגאל" — זה הקדוש ברוך הוא שנאמר "טוב ה' לכל" (תהלים קמה), "ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי" — אמרו ליה: אין [אמרין] לך בהייתא עלמא למאן את בעי למקרבה קדמייתא לאבדן או לרבך אמר לון מיקרב לרבי קדמוי, ובתר כן לאבא. אמר לו: ושמעין לך? אמר לו: ולא כן תנין: מצילין תיק הספר עם הספר: מצילין אלישע בזכות תורתו.

— חוץ מאחר. אמר: הואיל ואיטריד ההוא גברא מההוא עלמא ליפוק ליתנהי בהאי עלמא. נפק אחר לתרבות רעה. נפק אשכח זונה תבעה ניצא. מצא זונה ותבע אותה לחשמיש] אמרה ליה: ולאן ממישרא בשבת ויהב ליה. אמרה: אחר הוא.

וּשְׁאֵל אַחֵר אֶת רַבִּי מֵאִיר לֵאמֹר שְׂיִצְא לְתַרְבוּת רָעָה, אָמַר לִיה: מַאי דְכָתִיב "גַּם אֶת זֶה לַעֲמַת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים"? — אָמַר לוֹ: כָּל מַה שְּׂבָרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא — בָּרָא כְּנֻגְדּוֹ, בָּרָא הָרִים — בָּרָא גְבָעוֹת, בָּרָא יָמִים — בָּרָא נְהָרוֹת. אָמַר לוֹ: רַבִּי עֲקִיבָא רַבָּךְ לֹא אָמַר כֵּן, אֱלֹא: בָּרָא צִדִּיקִים — בָּרָא רָשָׁעִים, בָּרָא גֵן עֵדֶן — בָּרָא גֵיהֶנֶם. כָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי חֻלְקִים, אֶחָד בְּגֵן עֵדֶן וְאֶחָד בְּגֵיהֶנֶם, וְזֶה צִדִּיק — נָטַל חֻלְקוֹ וְחָלַק חֲבֵרוֹ בְּגֵן עֵדֶן, נִתְחַיֵּב רָשָׁע — נָטַל חֻלְקוֹ וְחָלַק חֲבֵרוֹ בְּגֵיהֶנֶם. אָמַר רַב מִשְׁרָשָׁי: מַאי קָרָא? גְּבִי צִדִּיקִים כָּתִיב "לֹכֵן בְּאַרְצָם מִשְׁנֶה יִירָשׁוּ". גְּבִי רָשָׁעִים כָּתִיב "וּמִשְׁנֶה שְׂבָרוֹן שְׂבָרוֹם".

אֶחָד אֶת רַבִּי מֵאִיר לֵאמֹר שְׂיִצְא לְתַרְבוּת רָעָה: מַאי דְכָתִיב "לֹא יַעֲרַכְנָה זֶהָ וְזִכּוּכִית וְתִמּוֹרְתָהּ כְּלִי פִז"? — אָמַר לוֹ: אֵלּוֹ דְּבָרֵי תוֹרָה, שְׁקָשִׁין לְקִנּוּתָן כְּכִלִּי זֶהָ וְכִלִּי פִז, וְנוֹחִין לֵאבְדֵן כְּכִלִּי זִכּוּכִית. — אָמַר לוֹ: רַבִּי עֲקִיבָא רַבָּךְ לֹא אָמַר כֵּן, אֱלֹא: מַה כְּלִי זֶהָ וְכִלִּי זִכּוּכִית, אֵפֹר עַל פִּי שְׁנִשְׁבְּרוּ יֵשׁ לָהֶם תִּקְנָה — אֵפֹר תִּלְמִיד חֶסֶם, אֵפֹר עַל פִּי שְׁסָרַח יֵשׁ לוֹ תִּקְנָה. — אָמַר לוֹ: אֵפֹר אֶתָּה חֲזוֹר בָּךְ! — אָמַר לוֹ: כָּכָר שְׁמַעְתִּי מֵאַחוּרֵי הַפְּרָגוֹד: שׁוּבּוּ בְּנִים שׁוּכְבִּים — חוץ מאחר. תָּנוּ רַבָּנִן: מַעֲשֶׂה בְּאַחֵר שֶׁהָיָה רֹכֵב עַל הַסּוֹס בְּשַׁבָּת, וְהָיָה רַבִּי מֵאִיר מְהִלָּף

אֶחָרָיו לְלַמּוֹד תּוֹרָה מִפִּיו. אָמַר לוֹ: מֵאִיר, חֲזוֹר לְאַחֲרֶיךָ, שְׂכָכָר שִׁיעַרְתִּי בְּעַקְבֵּי סוֹסִי עַד כָּאֵן תַּחֲסוּם שַׁבָּת. אָמַר לִיה: אֵפֹר אֶתָּה חֲזוֹר בָּךְ. — אָמַר לִיה: וְלֹא כָכָר אֶמְרָתִי לָךְ: כָּכָר שְׁמַעְתִּי מֵאַחוּרֵי הַפְּרָגוֹד "שׁוּבּוּ בְּנִים שׁוּכְבִּים" — חוץ מאחר. תִּקְפִּיָּה, עֵיילִיָּה לְבִי מְדַרְשָׁא. אָמַר לִיה לִינּוּקָא: פְּסוּקָא לִי פְסוּקָה! אָמַר לוֹ: "אֵין שְׁלוֹם אֶמַר ה' לְרָשָׁעִים". עֵיילִיָּה לְבִי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי, אָמַר לִיה לִינּוּקָא: פְּסוּקָא לִי פְסוּקָה! אָמַר לוֹ: "כִּי אִם תִּכְבְּסִי בְּנֶתְךָ לָךְ בְּרִית נִכְתָּם עֲוֹנָךְ לִפְנֵי". עֵיילִיָּה לְבִי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי, אָמַר לִיה

בעקבי (לפי עקבות, פסיעות) סוסי שעד כאן תחום שבת, ומכאן והלאה אסור לך ללכת. אמר ליה (לו) ר' מאיר: אף אתה חוזר בך, כלומר שיחזור למוטב. אמר ליה (לו) ולא כבר אמרתי לך, כבר שמעתי מאחורי הפרגוד — שובו בנים שובבים חוץ מאחר. בכל זאת תקפיה עייליה לבי מדרשא (נחזיק בו הכניסו לבית המדרש), אמר ליה לינוקא (אמר לו אחר לתינוק) כדרך נחוש וסימן: פסוק לי פסוקך (אמור לי את הפסוק שלמדת היום) אמר לו את הפסוק: "אין שלום אמר ה' לרשעים" (ישעיהו מח, כב). עיילא לבי כנישתא אחריתי אמר ליה לינוקא: פסוק לי פסוקך (נחניסו לבית כנסת אחר, ואמר לו לתינוק: פסוק לי פסוקך!) אמר לו: "כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני" (ירמיהו ב, כב). עייליה לבי כנישתא אחריתי, אמר ליה

עיונים

חוץ מאחר / שגלוי וידוע לפני הקביה שאינו עתיד לחזור בתשובה שלמה (ר"ח). ור' בגרסות שיש שם טעם לדבר — שמפני שירע בכבודו של הקביה, שהרי חכם גדול היה, הרי הוא מויד גמור, שאין מסייעים לו לעשות תשובה כמו לחוטאים אחרים. שאל אחר את ר' מאיר / וכתב המהרש"א כי בשאלות אלה התכוון אחר לרמוע על עצמו. וכן נראה גם מן השאלות האחרות ששאל, והיו שכתבו כי ר' מאיר ענה במתכוון תשובות אלה כדי שאחר עצמו יאמר את הדברים שיוכל ר' מאיר אחר כך לומר לו שיחזור בתשובה. נוטל חלקו וחלק חברו / וטעמו של רב ר' לפי שהמחטיא את הרבים נענש גם על חטאייהם שלהם. וכן הצריך הגורם וכות לרבים (ר"ח).

שיעורתי בעקבי סוסי / לדעת המהרש"א נתכוון אחר ללגלג בכך על ר' מאיר, שהרי קל יותר לשער מרחק לפי פסיעות אדם מאשר לפי מהלך הסוס. אכן, מן הירושלמי נראה כי הדבר בא להדגיש את חכמתו של אחר, שאף תוך כדי דבור בנושא אחר, ותוך כדי רכיבה, יכול היה לשער את המרחק.

פסוק לי פסוקך / תינוקות שלמדו בבית הכנסת נהגו ללמוד בכל יום פסוק אחד בעל פה. וכבר נתבאר בגמרא כי היו חכמים שהשתמשו בכך כדרך לנחש בה את העתיד (ר' חולין צה, ב).

מסורת הש"ס

- ילקוט נ"ך רצט. שם תתקעו.
- (הענין) ב"ר פ"ט. שוח"ט לא. תנדבא"ז פ"י.
- ירושלמי שם. ר"ר פ"ו. קה"ר פ"ו. (בשנינויים). ילקוט נ"ך תתקטו.
- גם ספרי דברים יא, כב. ואדר"נ פכ"ד (ע"י"ש) ילקוט תורה תתע.
- ירושלמי שם. ר"ר שם. קה"ר שם (בשנינו).
- יא. (הביטוי) תענית ט, א. ט"ן טו, א. סח, א. חולין צה, ב. אסת"ר פ"ז.

גרסות

- חוץ מאחר בכת"י ומקורות: חוץ מאחר דידע כבתי ומרד בי. הואיל ואיטריד — ליפוק בכת"י: הואיל ולית ליה תקנה ליוול. נפק אשכח בכת"י: חזייה לההוא. בן אבויה את בכת"י: בן אבויה את ששמד יצא בכל העולם כולו. אמרה אחר הוא בכת"י: אמרה ליה אחר אתה. לא אמר כן בכת"י: לא כך אמר. נטל חלקו בכת"י: נוטל חלקו. אמר לו: ר' עקיבא בכת"י: אמר לו האלהים אמילו ככלי חרס שאין בהן ממש, אלא עקיבא רבך. ללמוד תורה מפיו בכת"י: לומד תורה ממנו כיון שהגיע לתחום שבת. שכבר שערתי — עד כאן בכת"י: שערתי בעקבי חסוס שעד כאן. אמר ליה לינוקא פסוק לי פסוקך בכת"י: שמעיה לההוא ינוקא דקרי.

לשון

- פרוגד נראה כי מקורה הראשון של המלה בפרסית, אולי בסיכול של pardag — מסך, וכאן המסך המכדיל בין המלך לכני הארמון. אחר משמעות "אחר" כאן מובנת כפשוטה: איש אחר, שאינו מי שהיה ידוע קודם לכן. אולם נראה כי למלה זו היה טעם לואי שלילי, כמו למשל בשימוש הלשון במדרשי הלכה "אחרים" במובן של גויים. ואולי גם קשר עם הפועל "אחר" במשמעות — מיוחס, אחוז תאוה.

אישים

- אלישע — אחר ראה בעמ' 50